

עזה מבפנים

למעלה מ-50 אחוזי אבטלה, הפסקות חשמל ממושכות, מחסור חמור במים נקיים, כמו גם בכיתות לימוד ובהזדמנויות כלכליות; אוכלוסייה צעירה מאוד, משכילה ובעלת פוטנציאל; והסגר, שמערער את סיכוייהם להצליח. כך נראים היום החיים ברצועת עזה

הקדמה

מאז בוצעה תוכנית ההתנתקות, בשלהי קיץ 2005, ישראלים רבים מניחים שבכך ניקתה ישראל את ידיה מרצועת עזה ואין לה עוד אחריות לנעשה שם. אלא שישראל מוסיפה למנוע יציאה וכניסה לעזה מהים ומהאוויר ושולטת על כל המעברים הקרקעיים לרצועה, פרט לאחד, מעבר רפיח. ישראל לוקחת על עצמה לסרוק ולמיין את כל הסחורה שמבקשים להכניס לעזה, ודורשת לדעת לאיזו מטרה נועדה, מי הנמענים ומי המממנים. ישראל מחליטה מה מתוצרת עזה יימכר, כמה, היכן ומתי. ישראל גם מחליטה כמה חשמל יימכר לרצועה, ומקצצת באספקתו כרצונה. זאת לא התנתקות; זאת שליטה, מרחוק, יחסית.

תקציר הפרקים האחרונים

ב-11 בספטמבר 2005 הסיגה ישראל את אחרון חייליה מרצועת עזה. ב-2007, לאחר שחמאס השתלט בכוח על הרצועה, הכריז הקבינט המדיני-ביטחוני על עזה כעל "שטח עוין" והחמיר דרמטית את המגבלות על תושביה: כניסת הסחורות צומצמה למינימום, שנועד רק למנוע משבר הומניטרי; הוצאת סחורה לצרכי שיווק נאסרה כליל; הוגבלה כניסת דלקים והוגבלה מאוד תנועת אנשים בין עזה לגדה המערבית ולישראל, תנועה שכבר שנים היתה מצומצמת ממילא.

ברבות השנים התפתחה דוקטרינה, שגורמים בצבא כינו "מדיניות הבידול", ומהותה מאמץ לנתק את עזה מהגדה המערבית: להכביד על הקשרים בין שני חלקי הטריטוריה הפלסטינית, שלא רק שהיו אמורים להרכיב את המדינה הפלסטינית לפי החלטות בינלאומיות והסכמים, אלא גם חולקים ביניהם שפה, תרבות, כלכלה וקשרי משפחה. גורמי ביטחון הסבירו בעבר שמדיניות הבידול נועדה ללחוץ על שלטון החמאס ולסייע לרשות הפלסטינית, אך בפועל המדיניות פוגעת, למשל, בגורמים בחברה האזרחית בעזה. סטודנטים מעזה אינם יכולים ללמוד באוניברסיטאות הגדה המערבית; נמנע מעבר של צוותים רפואיים, של אקדמאים ושל מומחים טכניים, גם לא לצורך השתלמויות והכשרות. משפחות לא יכולות להיפגש, אלא בנסיבות קיצוניות – חתונה, מוות או מחלה סופנית – ומי שרשאים לבקש היתר לנוע בנסיבות אלה, הם רק בני משפחה מדרגה ראשונה.

כמה מגבלות הוסרו או השתנו עם השנים, מיד נפרט, אבל העיקרון נותר על כנו, למרות שבעליל המגבלות לא השיגו את מטרתן המקורית, "הפלת החמאס", וגם לא מנעו ירי רקטות לעבר ריכוזי אוכלוסייה בישראל. למרות שלא פעם מוצגות המגבלות כתשובה לצורך ביטחוני, המידע שמופיע כאן מראה כי המגבלות ואופן יישומן לא בהכרח נועדו לענות על אתגרי ביטחון. הן כן דרדרו את המצב ברצועה עד שמומחי האו"ם טוענים שבלא התגייסות מיידית ומסיבית, עד שנת 2020 בני אדם לא יוכלו עוד לחיות בעזה.

מעבר אנשים

קודם כל בני אדם

כיום, רק שני מעברים משמשים לתנועת אנשים מעזה אליה: רפיח למצרים וארז לישראל. כאשר מעבר רפיח סגור – מעבר ארז, שבשליטת ישראל, הוא השער הבלעדי שדרכו ניתן לצאת מעזה או להיכנס אליה. הוא גם הדרך אל הגדה המערבית, שגם במעברים אליה ישראל שולטת.

מעבר דרך ארז כפוף לאישור ישראלי, המפרש בצמצום [רשימת קריטריונים צרה](#) ומשתנה שעליה מחליטה ישראל. קורה שגם תושבים שמחזיקים בהיתרים, נדחים בהגיעם אל ארז. סוחרים מקבלים הודעה שהיתר המעבר שלהם נשלל בשל "[מניעה ביטחונית](#)", ללא נימוקים נוספים, גם כשמדובר באנשי עסקים ותיקים ומוכרים, שיצאו ונכנסו במשך שנים וסחרו (בעיקר רכשו) בישראל. מנתונים ששחרר מתאם פעולות הממשלה בשטחים (מתפ"ש) עולה כי חלה צניחה באחוז אישורי הבקשות להיתרים, מ-80 אחוזים ב-2014, לכ-46 אחוזים מינואר עד נובמבר 2018.

ב-2018, עם תחילת ההפגנות השבועיות בסמוך לגדר בעזה, הודגמה חזרה מדאיגה [לסגירת המעברים](#) כצעד של ענישה קולקטיבית. מאז אוגוסט 2018 עד סוף יוני 2019 סגרה ישראל את מעבר ארז שש פעמים לתנועת פלסטינים, למעט עבור מקרים יוצאי דופן. זאת בנוסף [לירי החי של הצבא במפגינים](#), שגבה את חייהם של מאות ופצע אלפים.

כשהוא פתוח לתנועה, המעבר דרך ארז מתאפשר בעיקר לעונים על שלוש קטגוריות: מי שמחזיקים באישור סוחר, חולים ומלוויהם, ומקרים המוגדרים על ידי ישראל "הומניטריים חריגים" – חתונה או לוויה של בן משפחה מדרגה ראשונה, וביקור קרוב משפחה חולה אנושות. [זמני הטיפול בבקשות](#), גם של מי שעומדים בקריטריונים הצרים, [ארוכים ובלתי סבירים](#); טיפול בבקשת יציאה לצורך ביקור הורה או ילד חולה יכול להתמשך גם עד 50 ימי עבודה; בקשה של חולה לצאת מהרצועה לצורך טיפול רפואי יכולה להיות מוכרעת רק כעבור 23 ימי עבודה, זאת בלי קשר לתור שקבע המוסד הרפואי.

ממוצע היציאות החודשי דרך מעבר ארז במהלך החצי הראשון של 2019 עמד על 12,219 יציאות, עליה של 43 אחוז יחסית לממוצע החודשי ב-2018 שעמד על 8,607, ושל 106 אחוז לעומת 2017. למרות הגידול במספרים, קודם לפרוץ האינתיפאדה השנייה, בשנת 2000, נרשמו במעבר ארז 500 אלף יציאות של פועלים פלסטינים בחודש.

למה לא דרך מצרים?

נקודת הגבול בין רצועת עזה למצרים היא מעבר רפיח. מהמחצית השנייה של שנת 2012 עד לאמצע שנת 2013, המעבר פעל באופן סדיר ומדי חודש נרשמו בו כ-40 אלף כניסות ויציאות. מיולי 2013, היה המעבר סגור רוב הזמן עד שנפתח באופן סדיר יותר [במאי 2018](#) עם תחילת אירועי תהלוכות השיבה והחרפת המצב ההומניטרי ברצועה.

מאז, מעבר רפיח פתוח רוב הזמן אך עדיין נסגר לעתים באופן פתאומי ושרירותי: בינואר 2019 [נסגר המעבר](#) למשך מספר שבועות לאחר שהרשות הפלסטינית פינתה את עובדיה ממנו, מה שהעלה חשש לגבי המשך פעילותו הסדירה. נכון לאוגוסט 2019, מעבר רפיח עובד כסדרו.

דרך מעבר רפיח רשאים לצאת, בכפוף לרישום, רק מי שעומדים בקריטריונים שקובעת מצרים: תושבי עזה בעלי דרכונים מצרים או זרים, חולים עם הפניות לטיפול רפואי, סטודנטים או תושבים שמחזיקים באשרת כניסה למדינה שלישית, מתוקף עבודתם או שמשפחתם מתגוררת בה. רבים מהמבקשים לנוע לא עומדים בקריטריונים האלה, גם מנגנון האישור אינו תמיד יעיל, והנסיעה בסיני ארוכה, מסורבלת ולא פעם מסוכנת. ישראל לא מאפשרת ליוצאים ממעבר רפיח לשוב לרצועה דרך מעבר ארז.

מאז נפתח שוב ברצף במאי 2018 ועד סוף מאי 2019, נרשמו ברפיה ממוצעים חודשיים של 4,630 כניסות לעזה ו-6,310 יציאות ממנה. אמנם מדובר בכמעט פי שלושה מנפח התנועה ב-2017, אך הערוץ הזה מאפשר תנועה מצומצמת בלבד ולא יכול לספק את צרכי האוכלוסיה. בעיקר הוא לא מסייע לצרכים משפחתיים, עסקיים, חברתיים, עם הגדה המערבית וישראל. לנוכח המצב הקשה ברצועה, מדווחים כי [צעירים רבים](#) ניצלו את הפתיחה הרצופה של המעבר כדי לחפש עתיד מחוץ לעזה.

מעבר סחורות

הגורם הקריטי לפיתוח כלכלי

מאז הטלת הסגר, ב-2007, ועד 2010, אירוע משט המאווי מרמרה, אסרה ישראל על כניסת [רשימה ארוכה](#) של סחורות אזרחיות לרצועה, בהן כוסברה, נייר טואלט, צעצועים ושוקולד. למעשה, הרשימה, שמעולם לא פורסמה רשמית, מנתה פריטים המותרים בכניסה לרצועה – השאר היו אסורים. כיום מתירה ישראל לרוב הסחורות להיכנס, אך מגבילה מאוד, עד אוסרת, כניסת פריטים שהיא מגדירה "[דו-שימושיים](#)", כלומר, שיכולים, לשיטתה, לשמש גם למטרות צבאיות. הרשימה הזאת ארוכה ועמומה, כוללת פריטים כמו ציוד רפואי, ציוד תקשורת ולוחות עץ, וקיומה מגביל קשות את הסיכוי לפיתוח כלכלי של הרצועה.

חומרי בניין בסיסיים, כמו מלט וברזל, המיועדים לפרויקטים במימון בינלאומי, כמו גם לפרויקטים פרטיים רבים, נכנסים לעזה כמעט בלעדית במסגרת מנגנון תיאום כניסת חומרי בניין לשיקום הרצועה וסחורות, שהוקם על פי דרישת ישראל, מול הרשות הפלסטינית ובפיקוח האו"ם, בעקבות מבצע "צוק איתן" (מנגנון ה-GRM). ברשימת הפריטים ה"דו-שימושיים" המנוהלת על-ידי [מנגנון זה](#), אלפי פריטים.

לקראת סוף 2014 ישראל הודיעה שהיא מסירה את אחת המגבלות הכלכליות המכבידות שהוטלו על הרצועה מאז קיץ 2007: האיסור על שיווק סחורה מעזה בגדה המערבית. בנובמבר 2014 יצאה לראשונה אחרי שבע שנים משאית נושאת סחורה מעזה לעבר שוקי חברון. אחריה שוקו בגדה גם ריהוט, מוצרי טקסטיל ותוצרת חקלאית מעזה. זוהי הסחורה החקלאית המותרת כרגע לשיווק בגדה: עגבניות, מלפפונים, פלפלים, חצילים, קישואים, דלעת, דלורית, אבטיחים, מלונים, בטטות, בצל, תותי שדה, כרובים, כרוביות, תמרים, גזרים וזיתים. לא ברור [מדוע](#) רק רשימה סגורה זו. במרץ 2015 התירה ישראל מכירת עגבניות וחצילים מהרצועה בשווקים מצומצמים בתחומה שלה. ניתן לשווק בישראל עגבניות וחצילים מעזה, במכסה שלא עולה על 400 טון בחודש. מותרים לשיווק בישראל גם ריהוט, טקסטיל וגרוטאות מתכת. ב-2019 התירה לראשונה ישראל לשווק בגדה סחורות חדשות כמו מגבונים וצעצועים.

השיווק הנוכחי מעזה לגדה המערבית ולישראל [החוק מלספק](#). מאז הטלת הסגר, ביוני 2007, ועד סוף 2014, יצאו רק 14.7 משאיות בממוצע בחודש מהרצועה. במחצית הראשונה של 2019, יצאו מרצועת עזה ליעדים שונים 318 משאיות בממוצע לחודש. ב-2018 יצאו בממוצע מדי חודש 217 משאיות סחורה מעזה, כ-20 אחוז בלבד מהכמות שיצאה מהרצועה לפני הטלת הסגר, אז יצאו מעזה מדי חודש יותר מ-1,000 משאיות. סוגים רבים של תוצרת עדיין אסורים לשיווק, למשל [מזון מעובד](#).

מתחילת 2018 עד יולי 2019 [נסגר מעבר כרם שלום](#), מעבר הסחורות היחיד בין ישראל לעזה הנמצא בדרום הרצועה, חמש פעמים, כצעד [ענישתי](#). לעתים כתגובה על ירי חסר אבחנה מעזה אל עבר ריכוזי אוכלוסייה בישראל, מעשה שכלשעצמו מהווה פשע מלחמה, אך לא קשור לפעילות המעברים; הסגירה למשך תקופות ארוכות מנעה כניסה של אספקה הומניטרית הכרחית ודלקים לרצועה. כל סגירה של מעבר כרם שלום מביאה [לנזקים כלכליים](#) כבדים לתעשיות, לבעלי עסקים ולמפעלים בעזה, שממילא נאנקים תחת מגבלות הסגר שמטילה ישראל על הרצועה.

בנוסף למגבלות על תנועת סחורות, גם מגבלות התנועה המוטלות על אנשים פוגעות בפיתוח הכלכלי של רצועת עזה, גם משום שהן מגבילות התפתחות של [עסקים קטנים](#) שזקוקים לאפשרות לשלוח סחורה בכמויות קטנות באמצעות דואר או כבודת יד, שני אמצעים שישראל מגבילה.

מעבר צר

במאי 2018, החלה כניסת סחורות ממצרים לרצועה דרך שער סלאח אל דין, הסמוך למעבר רפיח, ונמצא בשליטה אזרחית וביטחונית של רשויות חמאס ומצרים. תנועת הסחורות בשער זה, בייחוד של דלקים וחומרי בניה, הפכה משמעותית: במחצית הראשונה של 2019, נכנסו דרך סלאח אל דין 15 אחוז מהמלט שנמכר לרצועה, וכ-80 אחוז מגז הבישול.

למרות מגמה של הרחבת מגוון הסחורות העוברות בסלאח אל דין, כמות הסחורות העוברת בו עדיין קטנה משמעותית בהשוואה לנפח העובר במעבר כרם שלום, וממילא הוא אינו יכול להוות תחליף למעבר זה, מה גם שבשלב זה התנועה בו חד-סטריית. המעבר לא פועל על פי נהלים סדורים ושקופים, ופעמים רבות נאסרת כניסה של פריטים בסמיכות לאיסורים שמיישמת ישראל על אותם פריטים במעבר כרם שלום.

אוויר, ים ויבשה

השליטה של ישראל ברצועה אינה עוצרת במעברי הגבול והסחורות. ישראל שולטת גם במרחב הימי והאווירי של הרצועה. ישראל אף אוכפת "[אזור חיץ](#)", שעליו הכריזה, בתוך שטח הרצועה. רוחב "אזור החיץ" 300 מטרים מהגבול, אך גורמים ישראלים רשמיים אומרים שחקלאים יכולים להגיע עד למרחק של כ-100 מטרים מהגבול, לאחר תיאום. "גישה" לא הצליח למצוא סימוכין לתיאום כזה. משיחות שקיימנו עם מי שחיים ומתפרנסים באזור עולה בבירור כי לתושבי הרצועה המבקשים לקיים שגרת חיים בו, עדיין חסרה הוודאות מתי הם עומדים בסכנה.

על פי נתוני ארגון אל-מיזאן בעזה, בין השנים 2010–2017, עוד לפני אירועי המחאה הנוכחיים, נרשמו ליד הגדר כ-1,300 תקריות ירי כלפי חקלאים, רועים, מלקטי פסולת מתכת ומפגינים, ירי שהביא למותם של לפחות 161 פלסטינים ולפציעתם של למעלה מ-3,000. לאורך כל ימות השנה, חייהם של רבבות מושפעים ישירות מהגבלות התנועה באזור הגדר.

השליטה הישראלית סמוך לגדר אינה מסתכמת בירי לעבר חקלאים ואזרחים השוהים בו. בשלהי 2015 אישר צה"ל לראשונה מה שהיה ידוע לתושבים, שהוא מרסס את השטחים הקרובים לגדר בקוטלי עשבים מהאוויר, כדי להשאיר את האזור חשוף. בתשובה לבקשת חופש מידע של גישה, השיבה המדינה בפברואר 2019, כי בין השנים 2016–2018 בוצעו 18 ריסוסים אוויריים לאורך המכשול הביטחוני עם עזה. [הריסוס](#) הזה פוגע ביבולים רבים [במרחק גדול בהרבה](#) מ-300 מטר וכך בפרנסת המגדלים, יתכן שגם בתושבים, ואין לדעת מהי פגיעתו לטווח ארוך.

ב-2019, לראשונה מאז 2014, לא ביצעה ישראל ריסוס מן האוויר. חקלאים ורועות צאן מעידים על [השלכות חיוביות](#) ניכרות על מגוון הגידולים באזור.

סגרו את הים

ישראל מגבילה את האזור המותר לדיג מחופי הרצועה, באופן שהפך אותו [למלאכה מסוכנת](#). דייגים, שלטעם חיל הים הישראלי חורגים מהאזור המותר, נעצרים, [סירותיהם מוחרמות](#) ולעיתים נורים, נהרגים ונפצעים. דיג-היתר באזור המצומצם שאיפשרה ישראל לאורך השנים הוביל להתמעטות הדגה.

בינואר 2019 הודיעה כי האזור המותר לדיג יורחב עד 12 מייל באזור צר אל מול חופי הרצועה ויוצר עד לשישה מייל באזורים אחרים, וכן יורחב שטח החיץ האסור לכניסת דייגים הקיים בין עזה לגבול מצרים. נכון לאמצע מאי 2019, זהו אזור הדיג המותר, ונוסף לו אף שטח קטן בו הצבא מרשה לדייגים להרחיק עד 15 מייל ימי מהחוף. איגוד הדיג בעזה מדווח על המשך מעצרי דייגים [גם בתוך המרחב המותר](#). צמצום אזור הדיג משמש אף הוא כצעד של ענישה קולקטיבית מצד ישראל; מאז תחילת 2019 ועד יולי, שונו ההנחיות לדייגי עזה 15 פעם. בחלק מהפעמים אף הוטל [סגר ימי מלא](#).

ישראל אוסרת על בנייתו של נמל ימי שיאפשר תנועת סחורות ואנשים ואינה מאפשרת את שיקום שדה התעופה בעזה, שנחרב בהפצצה ישראלית ב-2001.

חשמל סטטי

הרבה לפני יישום תוכנית ההתנתקות, עזה סבלה מתשתיות רעועות שלא התפתחו באופן שיאפשר להן לספק את כמות החשמל שתושבי עזה זקוקים לה (הצורך הממשי נע בין 450-500 מגה וואט). ישראל, ככוח כובש, לא השקיעה בתשתיות מתאימות ואף מקשה מאוד על אחזקתן ושכלולן בעזרת משטר מחמיר של אישורים ואיסורים. סבבי הלחימה החוזרים, במיוחד זה הקטלני של 2014, גרמו להרס רב והסיגו עוד לאחור את תשתיות החשמל, הדלק והמים שמספקות בקושי, ולרוב אף בכלל לא, את צרכי האוכלוסיה ההולכת וגדלה ברצועה.

שנים רבות תושבי עזה חוו הפסקות חשמל ממושכות מדי יום. כמות החשמל שישראל ומצרים מכרו לרצועה ומה שתחנת הכוח הבודדת בעזה יכולה לייצר בעצמה, לא הספיקו למחצית מהצורך. [החסך הזה הוחמר משמעותית](#) בין היתר בשל השבתת תחנת הכוח בעקבות סכסוך בין עזה לרמאללה, באפריל 2017, וקיצוץ באספקת החשמל שנמכר והועבר לרצועה על ידי ישראל, ביוני אותה שנה. גם לאחר שחזרה התחנה לפעול, תושבי עזה חיו עם [בין ארבע](#) לשש שעות אספקת חשמל ביממה. הדבר הביא לשיבוש [חמור](#) בחיי היומיום ואף סיכן חיים.

בינואר 2018, חזרה הרשות לרכוש את מלוא 120 המגה ואט שישראל יכולה לספק לרצועה. מאז סוף אוקטובר 2018, בעזרת תרומה של ממשלת קטר שמאפשרת רכישת סולר בישראל, תחנת הכוח היחידה ברצועה חזרה לפעול באופן סדיר יותר ולהפיק יותר חשמל. שלוש טורבינות מפיקות 75 מגה ואט, בנוסף לחשמל שנרכש מישראל (120 מ"ו), [מה ששיפר](#) מאוד את כמות החשמל שמסופק לתושבים ומאפשר עד 15 שעות חשמל ביום, בימים שבהם מזג האוויר נוח וצריכת החשמל אינה גבוהה בבתים.

אספקת החשמל משתנה בהתאם לתנאי מזג האוויר, שמשיעיים על צריכת החשמל: בחורף ובקיץ, כאשר צריכת החשמל עולה, שעות החשמל הניתנות לכל תושב פוחתות; באביב 2019 קיבלו התושבים שמונה שעות חשמל ביממה, עם תוספות בעיקר בשעות הלילה, ובמקרים נדירים הגיעה אספקת החשמל אף עד 24 שעות. אולם בקיץ קשה יותר לספק את התצרוכת. המימון הקטרי, ותרומה נוספת שהתקבלה, מחזיקים תשתיות ציבוריות, בתי חולים, עסקים ובתים פרטיים במצב טוב מבעבר, אך פתרון בר קיימא לא נראה באופק.

מניעת כניסת הדלק לרצועה, עליה [הורתה ישראל](#) במספר הזדמנויות בחודשי הקיץ והסתיו של 2018, ולאחרונה [ביוני 2019](#), איימה לפגוע גם באפשרות המצומצמת הקיימת של אספקת חשמל, ומכאן גם על טיהור שפכים ותפקוד תשתיות חיוניות ומוסדות.

עמדת גישה

מתוקף שליטתה הניכרת בהיבטים כה רבים של החיים ברצועת עזה, המשפט הבינלאומי מטיל על ישראל חובה לפעול כדי לאפשר חיים תקינים לתושבי הרצועה, כולל הימנעות מהגבלות תנועה על האוכלוסייה האזרחית ועל סחורות שאינן צבאיות. לצד חובה זו, עומדת לישראל הסמכות להחליט היכן וכיצד יעברו הסחורות והאנשים, וגם לקבוע הסדרי ביטחון סבירים ומידתיים כדי למנוע העברת אמצעי לחימה ופעילות צבאית אחרת. לפיכך, עמדת גישה היא שעל ישראל לאפשר תנועה חופשית של אנשים וסחורות, כך שייתכנו ברצועת עזה שגשוג כלכלי, הזדמנויות לפיתוח אישי ולחיי משפחה תקינים – כל זאת בכפוף לבדיקות ביטחוניות פרטניות.

לישראל אחריות לאפשר תנועה סדירה של אנשים וסחורות בין עזה לגדה, שעדיין חולקות כלכלה אחת, מערכת חינוך אחת, מערכת בריאות אחת, ואינספור קשרים משפחתיים, תרבותיים, עסקיים וחברתיים.